

Љиљана КАРАЦИЋ*

АКТУЕЛНА ЛИКОВНА КРИТИКА У ЦРНОЈ ГОРИ

Када сам се припремала за ову тему, спровела сам мало истраживање по Интернет форумима, дневној штампи, стручним часописима, рефератима са скупова историчара умјетности и трибинама у земљама у окружењу. Укидајући границе између центра и периферије културног поља, без хијерархијског односа и привилеговања институционалних разматрања ликовне критике у односу на слободна, нецензурисана, и струком неоптерећена мишљења, са истом пажњом сам читала луцидне и свјеже коментаре анонимних људи, као и стручне, научно-аргументоване реферате. Лако се наметнуо закључак да је ликовна критика једно од горућих питања у систему ликовних умјетности, баш као и на нашој умјетничкој сцени. Због тога сматрам да је иницијатива Анке Бурић да организује округли сто са темом „Проблеми у црногорској савременој ликовној умјетности” од изузетног значаја. Интеракција и сучељавање мишљења учесника скупа ће олакшати дијагностицирање проблема и објективније сагледавање локалне ликовне сцене, чији су актери понекад склони опасним идејама супериорне самодовољности, а што ће за последицу имати, треба вјеровати у то, витализовање критике, а самим тим и консолидовање система црногорске ликовне умјетности.

Како су увијек драгоцјена искуства других, када су исти проблеми у питању, панорамски ћу се осврнути на актуелна дешавања у региону, везана за статус ликовне критике. У Галерији Дома омладине у Београду, у току је циклус трибина шаљивог, али и симптоматичног назива „Монструми и критичари”, на којима покушава да се укаже на одсуство професионалне умјетничке критике, како у дневној тако и у мјесечној штампи и електронским медијима. Сматрајући то једним од најозбиљнијих проблема културне сцене у Србији, Дом омладине ће посветити том питању серију едука-

* Љиљана Карацић, историчар умјетности

тивних програма, а до тада ће на трибинама детектовати неуралгичне тачке домаће критике. На Интернет форумима у окружењу, али и црногорским, цитирају се дјелови текстова историчара умјетности, који се затим подвргавају ироничним и најчешће сурово истинитим анализама, у којима се деконструишу неразумљиве, рогобатне реченице и огољава њихов бесмисао. Критикама се најчешће замјера то што су досадне, што садрже потрошене и анемичне фразе, што уопштеношћу подсјећају на хороскопе из дневних новина, па се могу, као и тумачење астролошких знакова, односити на било коју умјетничку појаву. Из интервјуа са признатим умјетницима и историчарима умјетности у босанској штампи, сазнајемо да у Босни и Херцеговини готово да нема ликовне критике и да су сви сагласни у једном: критички осврти на ликовна дјела спорадични су и углавном позитивни. Како даље у тексту један од умјетника каже, не постоји сучељавање различитих мишљења, на дјелу је политика незамјерања. Сличне ставове ишчитавамо и из реферата са недавно одржаног стручног скупа историчара умјетности у Загребу. Тако, на примјер, један загребачки историчар умјетности, учесник дебате, констатује: „Критика на хрватској сцени се реализује унутар бесконфликтних и афирмативно подражавалачких категорија, адорантских каталожских текстова и апологетских новинских осврта. Њезин истински положај је препознатљив у оквирима незамјерања и конформизма који квазипостмодернистичку идеју по којој ‘све може проћи’ злораби као оправдање за вриједносни хаос у коме доиста за сваки, и најбезнаднији умјетнички покушај, постоји неко ко ће га опјевати и бираним ријечима оправдати”. У часопису *Ремонт*, детектујући стање на ликовној сцени, један млади историчар умјетности бунтовнички пише „да захваљујући доброј прихваћености од стране институција које се баве културом, стање у умјетничко-критичарској пракси је на нивоу малограђанске забаве у којој доминира потреба, углавном недовољно компетентних особа за међусобном размјеном сопствених фантазија”. Иако постоји заиста велики број примјера на које би се могло позвати, ових неколико одабраних је довољно да се илуструју актуелни проблеми критике у региону, који су, свакако, симптоматични и за нашу ликовну критику.

Ако се послужимо *Појмовником модерне и њосћимодерне ликовне умјетности и њослије 1950. године*, подсјетићемо се које све врсте критике постоје, па ћемо са лакоћом установити које врсте су заступљене код нас. Дакле, разликују се два основна модела критике: критика која прати дешавања у умјетности и критика на дјелу. Критика која прати дешавања у умјетности је интерпретативна, и њен задатак је да препознаје актуелна дешавања у свијету умјетности, да их описује, објашњава и вреднује. У њеном окриљу развиле су се дневна новинска критика, критика у струч-

ним часописима, галеријско-музејска и универзитетска критика. Дневна новинска критика је облик текстуалног новинарског и популарног писања о актуелној и текућој изложбеној продукцији. Стручно критичко писање се развија у умјетничким часописима у распону од информативних преко историјских до теоријских текстова. Галеријском и музејском критиком се баве кустоси који организују изложбе, приређују каталоге и монографије. Универзитетска критика која се изучава као посебна историјска и методолошка дисциплина, усмјерена је на образовање младих критичара. Критика на дјелу подразумијева да критичар заузме активну улогу у дешавањима у свијету умјетности. Критичар на дјелу у систему умјетности гради своју аутономну и специфичну егзистенцијалну позицију и преузима улогу протагонисте у промоцији умјетности. Дакле, на црногорској умјетничкој сцени су заступљене дневно/новинска критика, и то не у свим дневним новинама, као и галеријско/музејска критика, која се углавном своди на пратеће текстове у каталозима.

Црногорску ликовну критику карактеришу широки распони вербалне експресивности и лексичке инвентивности. Скоро је колумниста листа *Данас* одушевљено писао о томе како је био подједнако фасциниран изложбом као и раскошном лексиком угледног црногорског историчара умјетности који је водио кроз ауторску поставку. Међутим, квалитетно праћење, тумачење и вредновање савремене ликовне продукције не зависи само од степена писмености, вјештине изражавања и лакоће сугерисања, чији се висок ниво подразумијева код већине црногорских критичара. Одређено је, прије свега, адекватном примјеном историчарско-умјетничких метода, али и других дисциплина, попут, на примјер, антропологије, филозофије и психоанализе, које заједно творе сложени инструментариј помоћу кога је могуће приближавање смислу умјетничког дјела/појаве.

Прихватањем критичких пракси семиотке, деконструктивизма, естетике рецепције, марксизма, феминизма и структурализма, нова „критичка историја умјетности” трансформисала је матичну дисциплину у изразито интердисциплинарно подручје још 80-их година прошлог вијека. Међутим, традиционална историја умјетности и критика као њена грана још увијек се опиру прихватању и употреби нових теорија, што је углавном случај и код нас, у Црној Гори. Умјесто упорног инсистирања на емпирији и објективности модерничког приступа, заснованог, прије свега, на аутономији умјетности, а који је на нашој сцени доминантан као критичарски и интерпретативни модел, и мора се признати архаичан и недјелотворан у тумачењу нових умјетничких пракси, промотери „критичке историје умјетности” истичу важност увођења нових идеолошких

Ана Миљковац: „Црногорски сувенир”

перспектива и нових начина интерпретација чији закључци не претендују на неутралност и универзалну прихватљивост.

Ријетки су црногорски критичари који своје текстове граде на сложеној мрежи оваквих, интердисциплинарних модела. Неколико њих својим критичким текстовима и ауторским изложбама нијесу само тумачили и објашњавали нашу умјетничку сцену у једном периоду већ су је креирали, а понекад чак и надилазили. У хаосу умјетничке продукције успјели су да створе регулационе механизме и моделе спознаје који су компатибилни са свјетским умјетничким стандардима. Нажалост, данашња ситуација је другачија. Имамо критичаре и кустосе који прате и представљају дјелове ликовне сцене, али се понашају као усамљена острва која међусобно уопште не комуницирају. Усљед тога, долази до недостатка елементарне мрежне интерпретације сцене, па се тешко може говорити о динамичној умрежености умјетника и критичара и њиховој међусобној комплементарности.

Како се кроз непосредну кустоску и критичарску праксу изоштравају професионални стандарди и дефинишу критеријуми, његују аналитичка својства мишљења, и одговорност према вербалној прецизности или појмовној одређености, а прије свега, према историји умјетности као дисциплини, требало би да расте. Међутим, осим повременог западања у манир и писања типских критика, наши су критичари понекад, умјесто озбиљних, посвећених анализа дјела у предговорима каталога, склони неумјереним и неаргументованим подршкама заиста маргиналним умјетничким појавама. Тако критика девалвира, губи непоткупљиву позицију савјести струке, а умјетник је такође оштећен, јер може бити уљуљкан или скренут са можда могућег правог пута отужним хвалоспјевима, који се могу истопити као сапуница на сунцу и нестати.

Ипак, мора се констатовати да критичари појаве и личности на црногорској рецентној сцени агилно прате. Спорадично то чине из позиције учесника или саучесника одређене умјетничке идеје, а много чешће из првог реда, који јесте најближи сцени, па је самим тим мјесто са кога се ситуација најлакше и најбоље сагледава, али уз изостанак директног дијалога са одабраним артефактима. Како динамичну и разноврсну црногорску сцену чине, осим респектабилних, озбиљних, посвећених умјетника средње и старије генерације, и сасвим млади умјетници, који иако одгојени на дубоко укоријењеној традицији модерне, говоре језиком свог времена, критичари би заиста требало да буду отворенији према интердисциплинарним интерпретативним дискурсима.

Покретање стручног часописа, који би се базирао на аналитичном, систематичном и научно утемељеном приступу сложеним феноменима и догађајима на умјетничкој сцени, дјеловало би стимулативно на помало анемиичну црногорску ликовну критику. Уз праћење актуелних прилика и афирмацију младих аутора, рецензије нових наслова из теорије и критике, часопис би имао за циљ повезивање историчара умјетности и умјетника са колегама у региону и већим европским центрима. Струковни часопис би могао да утиче на креирање ликовне сцене, јер би објављени текстови били бирани веома пажљиво, као и умјетници чији би радови били заступљени у њему. Појављивање у таквом часопису, који би имао висок квалитативни ниво, било би референца и за умјетнике и за критичаре. Аналитичким и студијским текстовима, намјенски писаним за специјалистички часопис, дакле, малим, али учинковитим интервенцијама, консолидовала би се критика, што би свакако директно утицало и на квалитативне помаке и успостављање виших стандарда у црногорској умјетности. Углед и пољуљано достојанство би се вратили струци, као и вјера у високе домете ликовне критике.

Ана Миљковац: „Црногорски сувенир”